

Methodieken en werkvormen

Begeleiden jeugdleden - “Signaleren van kindermis-
handeling en huiselijk geweld (deelnemersmap)”

Maker: Scouting Overijssel

Datum van productie: 22 januari 2015, aangepast december
2023

Leeftijd: Alle leeftijden

Duur: 3 uur

Groepsgrootte: Maximaal 25

personenLocatie: Binnen

Korte inhoud:

Na afloop van de training:

- zijn vrijwilligers getraind in het vroegtijdig onderkennen van verontrustende signalen bij jeugdleden;
- weten vrijwilligers hoe ze moeten handelen volgens het *Stappenplan omgaan met verontrustende signalen*;
- zijn vrijwilligers zich bewust van de grens van hun verantwoordelijkheid als het gaat om verontrustende signalen.

Dit is geen officieel document van Scouting Nederland, maar is door Scouting Nederland geselecteerd omdat het een goed voorbeeld is van hoe je zelf met dit onderwerp aan de slag kunt gaan. Hierdoor kan het zijn dat sommige onderdelen van dit document niet geheel overeenkomen met wat Scouting Nederland normaal communiceert.

Begeleiden jeugdleden - “Signaleren van kindermis- handeling en huiselijk geweld (deelnemersmap)”

VERONTRUSTENDE SIGNALLEN BIJ KINDEREN, WAT KUN JE DOEN?

Deelnemersmap

Inhoudsopgave

1	Achtergrond van de training	3
2	Gesprek met een kind	4
2.1	Contact met het kind.....	4
2.2	Aandachtspunten voor een gesprek met het kind.....	4
2.3	Drie perspectieven in het gesprek.....	6
3	Pedagogische verantwoordelijkheid.....	8
3.1	Signaleren.....	8
3.2	Pedagogische opdracht en pedagogische verantwoordelijkheid	8
3.3	Kennis.....	8
3.4	Deskundigheid.....	9
4	Achtergrondinformatie	10
4.1	Voorbeelden van pedagogische verantwoordelijkheid	10
4.2	Vormen van kindermishandeling	10
4.3	Signalen van kinderen in de knel.....	14
4.4	Signalenlijst.....	15
4.5	Gevolgen voor kinderen in de knel.....	18
5	Aanvullende informatie.....	20
5.1	Veilig Thuis: advies en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling	20
5.2	Wet Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling	22
5.3	Adressen.....	22
5.4	Stappenplan - Wat te doen bij 'Vermoeden Kindermishandeling'	22
6	Colofon
	Bijlage 1 Opdrachtformulier	24
	Bijlage 2 Evaluatieformulier	25

1 Achtergrond van de training

Deze deelnemersmap bevat achtergrondinformatie bij de training *verontrustende signalen bij kinderen*. De workshop is een bewerking van eerdere workshop welke ontwikkeld is door Scouting Overijssel in samenwerking met onder andere YMCA Noord-Oost en Kadera, steunpunt Huislijk Geweld. Als bijlage bij de deelnemersmap is de signalenkaart en de handleiding *Omgaan met signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling* gevoegd.

Er kunnen nog zoveel organisatorische structuren voor kinderen worden ingericht, er kunnen evenzoveel voorzieningen worden gecreëerd, maar die initiatieven hebben weinig kans van slagen als de mensen die met kinderen werken, zich niet bewust zijn van hun rol als medeopvoeder.

Veel problemen in het leven van mensen hebben hun wortels in de jeugd. Het tijdig signaleren van het ontstaan van deze problemen en het bieden van de benodigde ondersteuning, hulp of zorg aan de kinderen, jongeren en hun ouders kan vaak voorkómen dat er onnodig menselijk leed en vermijdbare maatschappelijke kosten ontstaan. Het is daarom van groot belang dat mensen, zowel professionals als vrijwilligers, die werken met kinderen, vroegtijdig opvallende gedragsveranderingen bij kinderen kunnen signaleren. Het is ook belangrijk dat zij dan weten wat zij kunnen doen binnen hun eigen organisatie. Indien men alert is op signalen van problemen en weet hoe hierbij te handelen, kan door vroegtijdige interventies voorkomen worden dat kinderen onnodig 'diep' in de zorgvoorzieningen belanden.

Deze map is bestemd voor vrijwilligers van Scouting Nederland. Om het geheel leesbaar te houden, is wordt voor leiding en andere kaderleden de verzamelnaam vrijwilliger gebruikt. Daar waar hij staat, wordt ook zij bedoelt.

2 Gesprek met een kind

Hoe benader je een kind dat (wellicht) mishandeld wordt door zijn ouders en tegelijkertijd zijn ouders niet wil afvallen? In dit hoofdstuk komt aan de orde hoe je contact kunt leggen met het kind en hoe je de problemen bespreekbaar kunt maken¹.

2.1 Contact met het kind

Gevoelens van het kind

Een kind dat aan een volwassene vertelt dat hij thuis mishandeld wordt, moet heel wat overwinnen. Kinderen zijn loyaal aan hun ouders. Het kind is er misschien niet zeker van dat er een probleem is. Hij weet niet goed wat 'normaal' is of hij schaamt zich over de situatie. Daarnaast speelt er de angst voor de gevolgen, voor straf van de ouders of voor uithuisplaatsing. Misschien gaan zijn ouders wel scheiden of moet vader naar de gevangenis. Een kind kan de gevolgen niet overzien. Eigenlijk hoopt het dat het allemaal vanzelf goed komt. In veel gevallen zal het kind dus met tegenstrijdige gevoelens in zo'n gesprek zitten.

Doelen van het gesprek

Als jij je bewust bent van deze gevoelens van het kind, wordt het gemakkelijker om het doel van het gesprek te bepalen. Mogelijke doelen zijn:

- het kind steunen;
- helder krijgen wat er aan de hand is;
- helder krijgen hoe het kind de problemen beleeft;
- het kind duidelijk maken dat hulp van anderen nodig is om de problemen thuis op te lossen;
- vertrouwen winnen voor verder contact.

Het gaat er dus niet om het kind duidelijk te maken dat het mishandeld wordt of om meteen harde bewijzen te zoeken voor mishandeling. Een onthulling forceren kan het kind schade berokkenen.

2.2 Aandachtspunten voor een gesprek met het kind

Vorbereiding

Als een kind uit zichzelf begint over de problemen thuis, valt er weinig voor te bereiden aan zo'n gesprek. De hierna volgende aandachtspunten voor het voeren van een gesprek zijn vooral bedoeld voor geplande gesprekken maar kunnen ook als leidraad dienen voor onverwachte gesprekken. In beide situaties gaat het om je houding en je reactie. Het allerbelangrijkste is dat een kind dat eenmaal de stap heeft genomen om steun te zoeken en iets te vertellen, niet weer in zijn schulp kruipt. Bepaal eerst het doel van het gesprek. Stel daarbij niet te veel doelen tegelijk. Als je het vertrouwen van het kind kunt winnen voor verder contact, is er al veel bereikt.

Algemene aandachtspunten

- Zoek een rustige plek en neem de tijd voor het gesprek.
- Zorg voor een veilige sfeer. Stel het kind op zijn gemak. Bedenk dat langdurig oogcontact bedreigend kan zijn. Datzelfde geldt voor lichamelijk contact; raak het kind dus niet onnodig aan.
- Geloof het kind, neem zijn signalen serieus. Er is hoe dan ook iets aan de hand.
- Luister naar het kind en volg het tempo van het kind, forceer niets. Kom ook niet direct met oplossingen. Respecteer het als het kind iets (nog) niet wil vertellen. Gebruik de woorden van het kind als je iets wilt vragen of samenvatten.

¹ Uit *Protocol Ongewenst Opvoedgedrag* van de werkgroep Ongewenst Opvoedgedrag Kindermishandeling Seksueel Misbruik; Deventer 2005

- Reageer rustig op wat het kind vertelt. Door een heftige reactie kan het kind weer dichtklappen. Veroordeel de ouders niet. Een kind heeft geen vertrouwen in iemand die zijn ouders afvalt. Vertel dat de ouders misschien zelf problemen hebben en dat die problemen en de mishandeling niet de schuld zijn van het kind. Vertel ook dat het kind niet de enige is die zo iets overkomt. Spreek tijdens het gesprek waardering uit voor zijn moedige stap.

Geheimhouding

Veel kinderen willen in eerste instantie alleen iets vertellen als het niet verder wordt verteld. Beloof echter nooit totale geheimhouding aan een kind. Leg dit uit.

Actief luisteren en vragen stellen

Door actief te luisteren, kun je veel informatie krijgen en laat je tegelijkertijd zien dat je het kind serieus neemt. Actief luisteren betekent luisteren naar zowel verbale als non-verbale boodschappen. Het betekent ook 'tussen de regels door' luisteren naar wat het kind eigenlijk wil zeggen. Stiltes en aarzelingen kunnen veel informatie geven. Probeer de gevoelens van het kind af en toe samen te vatten in de woorden van het kind. Zo ga je na of je het kind begrepen hebt. Stel vragen die het kind stimuleren om meer te vertellen. Een paar tips:

- Stel open vragen. Deze beginnen vaak met 'hoe' en 'kun je'. Bijvoorbeeld: "Hoe voelde jij je toen?" of "Kun je daar iets meer over vertellen?" Vermijd vragen die alleen met ja of nee te beantwoorden zijn zoals: "Voelde jij je toen verdrietig?" en "Deed het pijn?"
- Stel korte vragen.
- Stel niet te veel vragen achter elkaar. Het gesprek lijkt dan te veel op een verhoor.
- Stel geen waarom-vragen. Vooral jonge kinderen zijn niet in staat om aan te geven waarom er iets mis is.
- Vermijd suggestieve vragen. Laat het kind zelf benoemen wat er is gebeurd en leg het geen antwoorden in de mond.
- Dring niet aan als het kind vragen ontwijkt.

Het gesprek afsluiten

Het is belangrijk dat het kind na het gesprek het gevoel heeft dat het goed is geweest dat hij over zijn problemen thuis heeft gepraat. Stel het kind daarom gerust en uit waardering voor het feit dat hij je in vertrouwen heeft genomen. Het kind zal zich afvragen wat er na dit gesprek gebeurt. Leg daarom uit wat je gaat doen en vertel nogmaals dat je niets zult doen zonder dit met het kind te bespreken.

Laat merken dat het kind bij je terecht kan. Spreek een volgend gesprek af en maak duidelijk wanneer en waar je bereikbaar bent. Het gesprek kan heel wat losgemaakt hebben. Het kind kan er behoefte aan hebben op korte termijn nog een keer met je te praten.

Na het gesprek

Blijf het kind steunen, ook als er nog geen aanleiding is om iets te ondernemen. Blijf toegankelijk voor contact.

2.3 Drie perspectieven in het gesprek

De drie perspectieven in het gesprek worden gebruikt door Trainersgroep Wilde Kastanje. Zij biedt deskundigheidsbevordering aan mensen die in hun werk complexe gesprekken moeten voeren².

- Concrete (feitelijke) waarnemingen
- Hypotheses
- Interne gewaarwordingen, oftewel datgene wat bij jezelf gebeurt (zoals onderbuikgevoel)

Concrete waarnemingen

Wat neem ik feitelijk waar? (vraag: wat heb je gezien?)

Voorbeelden van concrete waarnemingen:

- ik zie dat je sandalen draagt
- ik hoor je zingen
- ik ruik alcohol
- ik zie je handen trillen
- ik zie je transpireren, ik ruik dat je zweet
- ik hoor je zeggen
- ik zie dat je er op de afgesproken tijd bent.

Om te kunnen blijven waarnemen is het zaak te kijken en luisteren naar je gesprekspartner. Dus te zien, te horen (ruiken). Interessant zijn de veranderingen die zich voordoen in het gelaat, de lichaamshouding, de toonhoogte van de stem, de huid, de ogen, bewegingen enzovoort. Elke verandering, hoe miniem ook, verandert iets in het 'zijn' van de ander. Iets van binnen komt naar buiten. Bewust of onbewust.

Door te benoemen wat je ziet, hoort, kun je je gesprekspartner helpen woorden te geven aan wat toch al naar buiten komt:

- 'Ik zie je lip trillen, wat gebeurt er met je?'
- 'Je gaat harder praten, wat gebeurt er?'

Hypotheses

Met hypotheses wordt bedoeld: interpretaties, denken over, concepten, fantasieën.
(vraag: Wat fantaseer je bij deze persoon, hoe is het met hem of haar?)

In de eerste paar seconden dat we iemand tegenkomen krijgen we een heleboel informatie. Concrete, feitelijke informatie (zie boven). Daarnaast ontstaan onmiddellijk ook hypotheses over wat voor iemand die ander is.

Een mens kan bijna niet anders dan informatie indelen aan de hand van criteria die hij bij eerdere gelegenheden in contact met anderen heeft opgedaan. Om iets voor mij betekenisvol te laten zijn, zonder alles steeds opnieuw uit te vinden, móet ik er mijn model van de wereld, mijn ervaringen, mijn idee over hoe de wereld en de mensen in elkaar zitten, over heen leggen.

Een hypothese (over een ander) is een vooronderstelling, niet de waarheid. Je kunt bij de ander checken in hoeverre jouw hypothese over de ander 'waar' is. Dan heb je weer concrete informatie.

² <http://www.wildekastanje.nl/>

Beschouw je eigen hypothesen als een gids. Ze ontstaan niet voor niets. Benut ze in het gesprek, maar wees daarbij bescheiden. Poneer ze nooit als waarheden, maar check zorgvuldig of jouw hypothese wel klopt. Formuleer zorgvuldig: gebruik 'ik-boodschappen': 'Ik heb de indruk dat je je niet helemaal op je gemak voelt bij me, zie ik dat goed?'

Interne gewaarwordingen

Tijdens een gesprek met het personage kan dit ook gebeuren. Je kunt ineens naar aanleiding van wat het personage doet of zegt een (heel sterke) emotie bij jezelf voelen opkomen: verveling, boosheid, angst, verdriet, irritatie. Dit soort emoties of eigen gewaarwordingen komen meestal voor je gevoel heel slecht uit, waardoor de neiging ontstaat ze te negeren. Echter, vaak is deze emotie wel degelijk voor de ander voelbaar. Negeren kan in dat geval het contact in de weg staan, omdat het onderwerp van gesprek niet overeenkomt met wat onderhuids tussen de gesprekspartners gebeurt. Bijvoorbeeld: beiden spelen 'mooi weer', terwijl je diep van binnen een afkeer voelt. Vandaar dat het zinvol is om je eigen gevoelens of emoties te (leren) waarnemen.

Zodra je een gevoel/emotie gewaar bent is het belangrijk te kiezen wat je ermee doet. Hoe kun je jouw gevoel benutten in het gesprek? Hoe zorg je ervoor dat datgene wat bij jezelf gebeurt de kwaliteit van het gesprek verhoogt, in plaats van dat het tot een splijtzwam leidt? In de training wordt hier expliciet aandacht aan besteed.

Een aantal mogelijkheden om constructief om te gaan met eigen gevoelens in een gesprek:

- Je neemt je eigen gevoelens waar en besluit op basis daarvan het gesprek een andere wending te geven. Of je eigen aanpak te wijzigen. Het gevoel zelf laat je onbenoemd.
- Je neemt je eigen gevoelens waar en je herkent dat dit gevoel ontstaat door 'oud zeer' in je persoonlijke geschiedenis. Je 'parkeert' het gevoel: je besluit er nu geen aandacht aan te besteden, maar het gevoel later te onderzoeken. Bijvoorbeeld in supervisie.
- Je neemt je eigen gevoelens waar en je besluit om het in te brengen in het gesprek. Daarbij is het noodzakelijk heel zorgvuldig te formuleren. Een aantal tips:
 - Gebruik altijd 'ik-boodschappen', omdat je daarmee duidelijk maakt dat je iets vertelt over jezelf, in plaats van een oordeel geeft over de ander. Bijvoorbeeld (bij angst): 'als je zo tegen me praat merk ik dat ik bang word. Als ik bang word kan ik niet meer luisteren. Wil je ophouden met zo tegen me praten?'
 - Koppel je gevoel aan concrete waarnemingen. Bijvoorbeeld (bij verveling): 'Ik hoor je het zelfde verhaal X nu voor de derde keer vertellen, kun je me uitleggen wat X zo belangrijk voor je maakt?'
 - Leg de verbinding tussen je eigen gevoel en (het verhaal van) de ander, zodat de ander het onderwerp van gesprek blijft en niet jijzelf het onderwerp van gesprek wordt. Bijvoorbeeld (bij verdriet): 'als ik je dit hoor zeggen dan raakt me dat, het klinkt heel verdrietig. Klopt het dat je verdrietig bent?'

3 Pedagogische verantwoordelijkheid

3.1 Signaleren

Als je vermoedt dat er iets met het kind en/of de gezinssituatie aan de hand is, wil je direct iets doen om aan die nare situatie een eind te maken. Toch is het van groot belang om volgens een bepaald handelingstraject (protocol) te werk te gaan. Alertheid en handelingsbekwaamheid zijn daarbij erg belangrijk. Weten waarvoor je verantwoordelijk bent, je kennis en je deskundigheid zijn van invloed op hetgeen je met de opgevangen signalen doet.

- Je pedagogische opdracht en de pedagogische verantwoordelijkheden die daarbij horen
- Je kennis (weten)
- Je deskundigheid (kunnen)

3.2 Pedagogische opdracht en pedagogische verantwoordelijkheid

Als er zorgelijke signalen zijn, moet er iets gebeuren. Dan draagt elke vrijwilliger op basis van kennis, ervaring en mogelijkheden, een bijzondere en directe verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling, gezondheid en veiligheid van het kind met wie hij, direct of indirect, in aanraking komt. Als er een vermoeden van mishandeling is, onderneemt de vrijwilliger de noodzakelijke stappen die duidelijk moeten maken of er echt sprake is van mishandeling van het kind. Bij ernstige signalen draagt de vrijwilliger zorg voor het zo spoedig mogelijk ondernemen van actie. Alle betrokkenen spelen een belangrijke rol in het opvangen van signalen, of je nu als leider, vrijwilliger of bestuurslid actief bent.

In de praktijk is het echter niet zo gemakkelijk om precies aan te geven waar je wel verantwoordelijk voor bent en wanneer je moet doorverwijzen, wat je wel mag oppakken en wat je aan anderen moet overlaten. Het gaat om een proces dat je aangaat met de ouders en het kind. Enkele voorbeelden: een ouder voelt zich zo vertrouwd dat ze openhartig vertelt over het kind maar ook over haar relatieproblemen. Zij vraagt hulp aan je. Op een dergelijk moment is het niet gemakkelijk om een grens te trekken en is je valkuil dat je zelf hulp gaat verlenen aan de ouder of aan het kind. Je bent géén therapeut of gezinsvrijwilliger. Soms zijn de signalen zo zorgelijk dat je zelf gaat vaststellen dat er sprake is van kindermishandeling. Dan ga je ook over een grens en loop je het risico het gezin schade te berokkenen of tekort te doen.

3.3 Kennis

Hoe goed ben je in staat om de situatie te interpreteren? Het is niet altijd even duidelijk of bepaalde signalen op een negatieve verandering wijzen of dat ze tot de normale situatie van het kind of de ouder behoren. Daarom moet je in ieder geval kennis hebben van de achtergronden van een kind en de thuissituatie.

Wanneer je weinig weet van de ontwikkeling van kinderen en van de manier waarop kinderen leren, wat ze ongeveer moeten kunnen op een bepaalde leeftijd, weet je niet waarop je alert moet zijn. Wanneer je geen ervaring hebt in contacten met ouders, nooit op huisbezoek bent geweest, weinig weet van de achtergronden van de doelgroep, ben je niet goed in staat om de signalen die je krijgt, op te vangen en te interpreteren.

Kennis van de sociale kaart is nodig zodat je weet naar wie je ouders en kinderen kunt doorverwijzen. Op de websites van Veilig Thuis en het Centrum voor Jeugd en Gezin is allerlei informatie te vinden.³

³ Adressen zijn te vinden achterin deze map

3.4 Deskundigheid

Omgaan met signalen vraagt om deskundigheid op vele gebieden. Hieronder volgt een aantal voorbeelden.

Twee mensen kunnen een heel uiteenlopend oordeel geven over dezelfde situatie. De ene vrijwilliger vindt een moeder bijvoorbeeld luid en brutaal, ze schrikt ervan en vindt het een probleem voor het kind. Een andere vrijwilliger vindt diezelfde ouder een enthousiaste vrouw, die precies weet wat ze wil: "Fijn om zo'n moeder te hebben". Dit verschil in oordeel komt door de bril waardoor je kijkt. De kleur van de bril is ontstaan door je eigen ervaringen, je persoonlijke geschiedenis en de waarden en normen die jij je hebt eigen gemaakt. Hoe beter jij je bewust bent van je eigen waarden en normen, des te beter je onderscheidingsvermogen. Je bent dan meer in staat de situatie en jezelf vanaf een afstand 'objectief' te bekijken. Je weet dat iedereen door een eigen gekleurde bril kijkt, je houdt daar rekening mee en je hebt er respect voor.

Sommige signalen wijzen op grote problemen en als jij deze uitspreekt, kan dit grote gevolgen hebben. Je kunt onzeker worden, gaan twijfelen aan je waarneming en als je bang bent, kun je zelfs net doen alsof er niets aan de hand is, zeggen dat het wel over gaat of weer goed komt. Als je onzeker bent, is het moedig om toch het signaal te bespreken met een vrijwilliger of met een collega vrijwilliger. Het vraagt om moed en vertrouwen om de vermoedens die je hebt, uit te spreken.

Soms krijg je van ouders vertrouwelijke informatie te horen en soms vragen ouders je of je zaken niet wilt doorvertellen aan anderen. Dat kun je respecteren maar soms is het in het belang van de ouder en van jezelf (anders blijf jij er mee lopen) dat je de informatie wel bespreekt met een andere vrijwilliger of een vrijwilliger; bijvoorbeeld wanneer je vermoedt dat de veiligheid van een kind in gevaar is. Dan is het goed te zeggen dat je dit bespreekt met derden omdat jij je zorgen maakt over het kind en dat je samen naar een oplossing wilt zoeken. Het is dus belangrijk om duidelijk te zijn.

4 Achtergrondinformatie

4.1 Voorbeelden van pedagogische verantwoordelijkheid

Verantwoordelijkheden van de vrijwilliger of verantwoordelijken

- Opnemen van een protocol in het kwaliteitsbeleid van de vereniging.
- Informeren van ouders en vrijwilligers over dit beleid.
- Steunen van alle vrijwilligers in hun handelen volgens het protocol.
- Zorg dragen voor voldoende deskundigheid bij vrijwilligers over signaleren en omgaan met (vermoedens van) kindermishandeling of huiselijk geweld.
- Eindverantwoordelijkheid dragen voor de uitvoering van het protocol.
- Vaststellen van taken van een ieder (wie doet wat wanneer).
- Maak gebruik van het stappenplan in de handleiding *Omgaan met signalen van huiselijk geweld en kindermishandeling*.
- Functioneren als vraagbaak binnen de organisatie voor algemene informatie over het protocol en (vermoedens van) kindermishandeling en huiselijk geweld.
- Overleggen met de vrijwilliger die zorg heeft over het kind.
- Pedagogische verantwoordelijkheid nemen door bij ernstige signalen contact op te nemen met Veilig Thuis voor advies en/of een melding.
- Waken voor de veiligheid van het kind bij het nemen van beslissingen.
- Toezien op zorgvuldig omgaan met de privacy van het betreffende gezin.
- Verslaglegging.
- Afsluiten van het protocol.
- Evalueren van de genomen stappen.
- Bijhouden van de sociale kaart.
- Periodiek bijstellen van het protocol.

Verantwoordelijkheden van de vrijwilliger

- Herkennen van signalen die kunnen wijzen op risicofactoren of omstandigheden die een negatieve invloed hebben op het kind.
- Indien nodig overleggen met een collega vrijwilliger (verkennen van de signalen).
- Overleg plegen met een vrijwilliger bij zorg over een kind aan de hand van waargenomen signalen.
- Bespreken van de resultaten van de ondernomen stappen met de vrijwilliger.
- Kennis hebben van de handelwijze volgens het stappenplan.
- Toezien op zorgvuldig omgaan met de privacy van - en vertrouwelijke informatie over het gezin.

Waar vrijwilligers niet verantwoordelijk voor zijn

- Stellen van een diagnose.
- Vaststellen of er al dan niet sprake is van kindermishandeling of huiselijk geweld.
- Verlenen van professionele hulp aan ouders of kinderen (begeleiding, therapie).
- Bemiddelen naar hulpverleners.
- Checken of ouders zich houden aan de gemaakte afspraken.

4.2 Vormen van kindermishandeling

Hieronder staat een gangbare onderverdeling in vijf vormen van kindermishandeling⁴. In de praktijk komen in een gezin waarin een of meer kinderen mishandeld worden, vaak meer vormen tegelijk voor.

- Lichamelijke mishandeling
- Lichamelijke verwaarlozing
- Psychische mishandeling
- Psychische verwaarlozing
- Seksueel misbruik

⁴ <http://www.nji.nl>

De laatste jaren is er toenemende aandacht voor kinderen die getuige zijn van geweld in het gezin. Die situaties kunnen ook schade bij het kind tot gevolg hebben. Bovendien zijn er kinderen die én getuige zijn van gezinsgeweld én zelf mishandeld worden.

Lichamelijke en psychische verwaarlozing

Verwaarlozing is een passieve vorm van kindermishandeling: verwaarlozing gaat over het achterwege blijven van zorg en verzorging, het structureel nalaten de basisbehoeften van kinderen te vervullen. Hierna worden beide vormen besproken.

Lichamelijke verwaarlozing

Bij lichamelijke verwaarlozing komen ouders/opvoeders langdurig onvoldoende tegemoet aan de lichamelijke basisbehoeften van het kind. Het gaat dan bijvoorbeeld om structureel te weinig, slechte of onregelmatige voeding, onvoldoende bescherming tegen kou, onvoldoende veilige exploratiemogelijkheden en onvoldoende medische zorg. Het kind krijgt, kortom, niet de zorg en verzorging waar het gezien zijn leeftijd behoefte aan - en recht op heeft.

Psychische verwaarlozing

Van psychische verwaarlozing is sprake wanneer een kind systematisch geen aandacht of genegenheid krijgt. Psychische verwaarlozing begint vaak al vanaf de eerste levensjaren. De ouder is in emotioneel opzicht niet beschikbaar en negeert het huilen en andere signalen van onrust, onvrede, vragen om hulp, aandacht, warmte en geruststelling, dit ondanks de spontane initiatieven van de baby om wel te communiceren. Maar ook oudere kinderen worden aan hun lot overgelaten, genegeerd, opgesloten of op een andere wijze in de steek gelaten. Het lijkt alsof het kind er niet is. De relatie tussen ouder en kind kenmerkt zich door liefdeloosheid en afwijzing.

Kenmerken

In gezinnen waar sprake is van verwaarlozing, overheersen vaak gevoelens van machteloosheid. Alle gezinsleden, maar de ouders in het bijzonder, ervaren op voorhand hun eigen inspanningen en die van anderen als zinloos. Gevoelens worden minder en vager geuit dan in andere gezinnen. Bovendien is de band tussen de gezinsleden gering en is er in vergelijking met andere gezinnen meer rolverving. Daarnaast zijn in deze gezinnen weinig regels en grenzen: de ouders verwachten weinig van hun kinderen of zijn daar uitgesproken vaag over. De ouders kijken nauwelijks om naar hun kinderen, corrigeren hen soms met een schreeuw zonder erop te letten of dat effect heeft of niet. De kinderen gaan hun eigen gang en zoeken hun eigen vertier.

Ontstaansfactoren

Verwaarlozing is over het algemeen het gevolg van een gebrek aan bewustzijn, bekwaamheid, beschikbaarheid of bereidheid van opvoeders om in te gaan op de behoeften van een kind.

- Gebrek aan bewustzijn en kennis: de ouders zijn zich er onvoldoende van bewust dat de kinderen voor hun ontwikkeling afhankelijk zijn van hen. Ouders beschikken over onvoldoende kennis van de ontwikkeling van kinderen en zijn onvoldoende op de hoogte van manieren waarop de ontwikkeling van kinderen gestimuleerd kan worden.
- Gebrek aan bekwaamheid: de ouders missen bepaalde opvoedingsvaardigheden. Er is (op bepaalde gebieden) sprake van onkunde, van handelingsonbekwaamheid van de ouders.
- Gebrek aan beschikbaarheid: de ouders zijn fysiek en/of emotioneel onvoldoende aanwezig voor hun kinderen en zorgen onvoldoende voor compensatie door anderen.
- Gebrek aan bereidheid: de ouders willen niet voor hun kinderen zorgen of niet laten zorgen door anderen die daartoe wel in staat zijn.

Bij verwaarlozende ouders komen gebrek aan kennis van de ontwikkeling van kinderen en van de manier waarop die gestimuleerd zou moeten worden, het vaakst voor.

Verwaarlozing

Verwaarlozing kan ernstige gevolgen hebben voor de gezondheid en lichamelijke ontwikkeling van een kind. Zeker als kinderen voor de lichamelijke zorg afhankelijk zijn van hun ouders, zoals bij jonge, zieke en gehandicapte kinderen het geval is. Ook bij lichte vormen van verwaarlozing blijft het kind in veel gevallen toch achter in lichamelijke ontwikkeling, in de ontwikkeling van de motoriek en vertoont het storingen in de motoriek. Veel heel jonge, verwaarloosde kinderen lijden aan voedingsstoornissen. Daarnaast zijn bij jonge verwaarloosde kinderen achterstanden geconstateerd in hun cognitieve ontwikkeling. Zij scoren lager op intelligentietests dan kinderen die uit, in sociaaleconomisch opzicht, vergelijkbare gezinnen komen. Ook de taalontwikkeling kan vertraagd zijn.

Psychische verwaarlozing in de eerste levensjaren kan leiden tot ernstige gedragsstoornissen. Oudere kinderen leren al snel zichzelf te behelpen en zich zelfstandig te gedragen, wat tot pseudovolwassen gedrag kan leiden. Verwaarloosde kinderen gedragen zich bovendien vaak sociaal afzijdig en zijn weinig sociaal vaardig. In vergelijking met niet-verwaarloosde kinderen hebben zij minder contact met andere kinderen en helpen en troosten zij hun klasgenoten minder. Bij kinderen ouder dan zes jaar, vallen vooral problemen in gedragsregulatie en in het sociale functioneren op.

Failure to thrive

Lichamelijke verwaarlozing door ondervoeding zorgt voor groei- en ontwikkelingsachterstand bij het kind: we spreken hier dan van 'organic failure-to-thrive' ofwel het 'niet-gedijen' van het kind. Kenmerkend voor dit syndroom is een te geringe toename of zelfs stilstand van de groei. Een tekort aan noodzakelijke voedingsstoffen zal aanvankelijk een stilstand en vervolgens een daling van het lichaamsgewicht tot gevolg hebben. Ook het gedrag van het kind verandert: het huilt snel, is snel geprikkeld, kan moeilijk gekalmeerd worden of is apathisch, maakt weinig oogcontact en reageert niet adequaat op menselijke stemmen en gezichten. Verder is er een vertraagde psychomotorische- en spraakontwikkeling. Het verschijnsel komt het meest voor in de eerste twee levensjaren van een kind, omdat dit de periode van snelle groei en grote afhankelijkheid van volwassenen is.

Door verschillende auteurs wordt gewezen op de rol van emotionele verwaarlozing in 'non-organic failure to thrive'. Ernstige psychische verwaarlozing kan ertoe leiden dat kinderen, ondanks het feit dat ze aan lichamelijke zorg niets tekortkomen, een duidelijke achterstand in hun groei en ontwikkeling krijgen vanwege een tekort aan emotionele zorg: er is dus een groeiachterstand zonder organische oorzaak.

Prognose

De prognose voor gezinnen met verwaarlozing is slecht. Dit heeft te maken met de beperkte cognitieve vermogens van ouders, hun gebrek aan besef van wat er schort aan de manier waarop ze met hun kinderen omgaan, met de socio-materiële omstandigheden waarin deze gezinnen verkeren, maar bovenal met hun gebrek aan vertrouwen in hun eigen mogelijkheden om zaken ten positieve te kunnen veranderen. Dat betekent dat veelal intensieve hulpverlening nodig is waarbij de ouders op verschillende fronten ondersteund moeten worden.

Psychische mishandeling

Bij psychische mishandeling houdt de ouder er een houding tegenover het kind op na die het kind in angst en onzekerheid doet leven. Die houding uit zich bijvoorbeeld in verbaal geweld: het kind wordt regelmatig uitgescholden ('Domkop!', 'Snertjong!'), het krijgt herhaaldelijk te horen dat het niet gewenst is ('Als jij er niet was, had ik tenminste tijd voor mezelf') of de ouder dicht het kind alleen maar stommiteiten toe ('Jij doet ook nooit wat goed'). Deze uitlatingen doen het zelfvertrouwen van het kind geen goed. Overigens gaat het niet alleen om negatieve opmerkingen tegen het kind zelf, maar ook

om denigrerende uitlatingen tegenover anderen, terwijl het kind daar zelf bij is ('Met dat rotkind valt niets te beginnen'). Kan een ouder door middel van negatieve opmerkingen het kind afwijzen, het kan ook de indruk geven dat het geen plek op aarde verdient door het kind regelmatig bewust te negeren.

Seksueel misbruik

Kort gezegd gaat het bij seksueel misbruik om alle opgedrongen seksuele aanrakingen van een volwassene bij een kind. Het kind kan die door het lichamelijke of relationele overwicht, de emotionele druk, of door dwang en geweld niet weigeren. Seksueel misbruik van kinderen vindt vaker dan men denkt, plaats binnen het gezin. Het is de ouder, een ander gezins- of familielid of een huisvriend die het misbruik pleegt. Het misbruik kan jaren voortduren omdat de huiselijke omgeving de mogelijkheid biedt om het verborgen te houden. Al dan niet in combinatie met misbruik door bekenden komt het voor dat kinderen worden gedwongen tot seksueel contact met buitenstaanders of gedwongen worden om mee te werken aan het maken van pornografische films of foto's.

Kinderen die getuige zijn van gezinsgeweld

Kindermishandeling is een vorm van huiselijk geweld. Kinderen kunnen echter niet alleen direct slachtoffer zijn van huiselijk geweld, maar er ook getuige van zijn. Het meest is bekend over kinderen die getuige zijn van partnergeweld, in het bijzonder van vrouwenmishandeling in heteroseksuele relaties. Bij naar schatting 30% tot 70% van de gevallen van vrouwenmishandeling worden ook de kinderen mishandeld.

Naast vrouwenmishandeling valt ook mannenmishandeling en mishandeling in homorelaties onder partnergeweld. Daarnaast kan in gezinnen sprake zijn van geweld tussen broers en zussen en van oudermishandeling, wat wil zeggen dat kinderen gewelddadig zijn ten opzichte van hun ouders. Vergeleken met de gegevens over kinderen die geweld van hun vader tegen hun moeder aanschouwen, is er weinig bekend over de mate waarin zij getuige zijn van overige vormen van geweld.

Kinderen in de schaduw

De aandacht voor kinderen die getuige zijn van geweld is relatief vers: de eerste initiatieven in Nederland dateren vanaf eind jaren negentig. De hulpverleners in de vrouwenopvang waren de eersten die de problemen van kinderen van mishandelde moeders signaleerden. Zij ontwikkelden methodieken om hen te helpen gevoelens van angst, agressie en depressiviteit het hoofd te bieden. Over die methodieken is echter weinig op papier gezet.

Onderzoek

Het onderzoek naar de aard en de omvang van deze problematiek staat nog in de kinderschoenen: slechts enkele onderzoeken zijn verricht en dan met name in de Verenigde Staten en Canada. Hoewel de onderzoeken nog geen precies beeld geven van de oorzaken, omvang en gevolgen van de problematiek, geven de verschillende studies wel een goede indruk van de problemen die kinderen die getuige zijn van geweld tussen hun ouders kunnen ondervinden als gevolg van dat geweld.

Gevolgen

De gevolgen van het aanschouwen van geweld kunnen verstrekkend zijn. Uit internationale studies blijkt dat circa 40 procent van de kinderen die getuige zijn van geweld daar ernstige schade van ondervindt. Een aantal van hen raakt getraumatiseerd, maar vermoedelijk lopen ook veerkrachtige kinderen littekens op en ondervinden ook zij gevolgen van het geweld (Dijkstra, 2001). De schade wordt zichtbaar in de lichamelijke, cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling van kinderen. Bij baby's kunnen problemen zich bijvoorbeeld uiten in een extreme angst voor harde geluiden en schreeuwende stemmen. Peuters vertonen soms een vertraagde ontwikkeling van zindelijkheid en

taalbeheersing. Kleuters die getuige zijn van geweld kunnen sociale problemen krijgen door agressief gedrag tegenover leeftijdsgenoten, gezinsleden, dieren of dingen. Oudere kinderen kunnen agressief en vernielzuchtig zijn of zich juist sterk terugtrekken in zichzelf. Opgroeien in een gewelddadig gezin is volgens sommige onderzoekers een sterke voorspeller van ernstige puberproblemen, zoals depressie, agressie en jeugdcriminaliteit.

Verklaringen

Mogelijke verklaringen voor het ontstaan van problemen bij deze kinderen zijn te vinden in een drietal theorieën: de hechtingstheorie, de sociale leertheorie en de traumatheorie. De hechtingstheorie is gebaseerd op de idee dat kinderen voor een gezonde ontwikkeling een veilige hechting met betrouwbare anderen nodig hebben. Het geweld laat kinderen zien dat hun ouders niet kunnen zorgen voor veiligheid en bescherming. Als gevolg daarvan kan een blijvende vervorming ontstaan van het beeld dat kinderen hebben van zichzelf, van anderen en van de wereld (Dijkstra, 2001). In de sociale leertheorie ligt de nadruk op de invloed van de sociale omgeving bij het aanleren van nieuw gedrag. Kinderen leren gedragspatronen door hun waarneming en ervaringen. Als kinderen zien dat hun vader hun moeder mishandelt, leren zij dat geweld en intieme relaties samengaan en dat mannen daarbij een -fysiek- machtsoverwicht hebben. Daarnaast leren ze dat geweld een geaccepteerd en geldig middel is om hun zin te krijgen (Dijkstra, 2001). De traumatheorie brengt de angst, bedreiging en hulpeloosheid die kinderen die getuige zijn van geweld ervaren in verband met traumatisering. Herhaalde traumatische gebeurtenissen in de kindertijd vervormen de persoonlijkheid en beïnvloeden de ontwikkeling van voelen en denken en de relatie tot zichzelf en anderen (Herman, 1993).

Handelen en hulpverlening

De manier waarop een vrijwilliger kan omgaan met de situatie van een kind dat getuige is van geweld verschilt niet wezenlijk van de stappen die in gevallen van kindermishandeling moeten worden ondernomen. De stappen zijn gekoppeld aan zes fasen in de aanpak van de problematiek, te weten: het ontstaan van een vermoeden, overleg, nader onderzoek, hulp op gang brengen, evaluatie en nazorg. Net als het onderzoek staat de hulpverlening aan deze kinderen en hun gezinnen nog in de kinderschoenen. Een volledig en samenhangend aanbod is nog niet aanwezig.

4.3 Signalen van kinderen in de knel

Het opmerken van één of enkele signalen hoeft geen grond te zijn voor een vermoeden van kindermishandeling. Een andere oorzaak is ook mogelijk. Daarbij is de hieronder gepresenteerde signalenlijst niet uitputtend. Ook andere signalen kunnen wijzen op kindermishandeling. Als kinderen mishandeld, verwaarloosd en/of misbruikt worden, kunnen ze signalen uitzenden. Het gebruik van een signalenlijst kan zinvol zijn, maar biedt ook een zekere mate van "schijn" zekerheid. De meeste signalen zijn namelijk stressindicatoren, die aangeven dat er iets met het kind aan de hand is. Dit kan ook iets anders zijn dan kindermishandeling (echtscheiding, overlijden van een familielid enz.). Des te meer signalen van deze lijst een kind te zien geeft, hoe groter de kans dat er sprake kan zijn van kindermishandeling.

Het is niet de bedoeling om aan de hand van een signalenlijst het "bewijs" te leveren van de mishandeling. Het is wel mogelijk om een vermoeden van mishandeling meer te onderbouwen, naarmate er meer signalen uit deze lijst geconstateerd worden. Een goed beargumenteerd vermoeden is voldoende om in actie te komen!

De signalen die in deze lijst vermeld worden, hebben betrekking op alle vormen van mishandeling. Aan het einde van de lijst zijn nog enkele signalen opgenomen die meer specifiek zijn voor seksueel misbruik en voor kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld. Om een duidelijk beeld te krijgen van

wat er aan de hand zou kunnen zijn, is het van belang de hele context van het gezin erbij te betrekken. Daarom worden ook een aantal signalen van ouders en gezin genoemd.

4.4 Signalenlijst⁵

Psychosociale signalen

Ontwikkelingsstoornissen

- Achterblijven in taal-, spraak-, motorische, emotionele en/of cognitieve ontwikkeling
- Schijnbare achterstand in verstandelijk ontwikkeling
- Regressief gedrag, bijvoorbeeld op latere leeftijd weer gaan bedplassen
- Niet zindelijk op leeftijd waarvan men het verwacht

Relationele problemen

Ten opzichte van de ouders

- Totale onderwerping aan de wensen van de ouders
- Sterk afhankelijk gedrag ten opzichte van de ouders
- Onverschilligheid ten opzichte van de ouders
- Bang zijn voor de ouder
- Heel ander gedrag vertonen wanneer ouders in de buurt zijn

Ten opzichte van andere volwassenen

- Kind houdt zich opvallend stijf wanneer het wordt opgepakt
- Kind 'bevriest' bij lichamelijk contact
- Kind is een allemansvriend
- Kind heeft een lege blik in de ogen en vermijdt oogcontact
- Kind is waakzaam, wantrouwend

Ten opzichte van andere kinderen:

- Speelt niet met andere kinderen
- Is niet geliefd bij andere kinderen
- Is wantrouwend
- Trekt zich terug in eigen fantasiewereld

Gedragsproblemen

- Plotselinge gedragsverandering
- Geen of nauwelijks spontaan spel, geen interesse in spel
- Labiel, nerveus
- Depressief
- Angstig
- Passief, in zichzelf gekeerd, meegaand, apathisch, lusteloos
- Agressief
- Hyperactief
- Destructief
- Niet tonen van gevoelens, zelfs niet bij lichamelijke pijn
- Schuld- en schaamtegevoelens
- Zelfverwendend gedrag
- Eetproblemen
- Slaapstoornissen
- Vermoeidheid, lusteloosheid
- Bedplassen / broekpoepen

⁵ Bron: Stichting de Meeuw, Opvoedingsondersteuning Stadsregio Rotterdam en Riagg RNW

Medische signalen

Fysiek

- Blauwe plekken
- Krab-, bijt- of brandwonden
- Botbreuken
- Littekens

Voedingsproblemen

- Ondervoeding

Verzorging

- Slechte hygiëne
- Ernstige luieruitslag
- Onvoldoende kleding
- Onvoldoende geneeskundige en tandheeskundige zorg
- Veel ongevallen door onvoldoende toezicht
- Herhaalde ziekenhuisopnamen
- Recidiverende ziekten door onvoldoende zorg
- Traag herstel door onvoldoende zorg

Kenmerken ouders/gezin

Ouder/kind relatiestoornis

- Ouder draagt kind als een 'postpakketje'
- Ouder troost kind niet bij huilen
- Ouder klaagt overmatig over het kind
- Ouder heeft irreële verwachtingen ten aanzien van het kind
- Ouder toont weinig belangstelling voor het kind

Signalen ouder

- Geweld in eigen verleden
- Apathisch en (schijnbaar) onverschillig
- Onzeker, nerveus en gespannen
- Onderkoeld brengen van eigen emoties
- Negatief zelfbeeld
- Steeds naar andere artsen/ziekenhuizen gaan ('shopping')
- Afspraken niet nakomen
- Kind opeens van de club afhaken
- Aangeven het bijna niet meer aan te kunnen
- Ouder met psychiatrische problemen
- Verslaafde ouder

Gezinskenmerken

- *Multi problem* gezin
- Ouder die er alleen voor staat
- Regelmatig wisselende samenstelling van gezin
- Isolement
- Vaak verhuizen
- Sociaaleconomische problemen: werkloosheid, slechte behuizing, financiële problemen etc.
- Veel ziekte in het gezin
- Draaglast gezin gaat draagkracht te boven
- Geweld wordt gezien als middel om problemen op te lossen

Signalen specifiek voor seksueel misbruik

Lichamelijke kenmerken

- Verwondingen aan genitaliën
- Vaginale infecties en afscheiding
- Jeuk bij vagina en/of anus
- Problemen bij het plassen
- Recidiverende urineweginfecties
- Pijn in de bovenbenen
- Pijn bij lopen en/of zitten
- Seksueel overdraagbare ziekten

Relationele problemen

- Angst voor mannen of vrouwen in het algemeen of voor een man of vrouw in het bijzonder

Gedragsproblemen

Afwijkend seksueel gedrag:

- Excessief en/of dwangmatig masturberen
- Angst voor lichamelijk contact of juist zoeken van seksueel getint lichamelijk contact
- Niet leeftijdsadequaate seksueel spel
- Niet leeftijdsadequate kennis van seksualiteit
- Angst om zich uit te kleden
- Angst om op de rug te liggen
- Negatief lichaamsbeeld: ontevredenheid over, boosheid op of schaamte voor eigen lichaam
- Schrikken bij aangeraakt worden
- Houterige motoriek (onderlichaam 'op slot')
- Geen plezier in bewegingsspel

Typische signalen voor verenigingswerk

- Regelmatig te laat opgehaald
- Geen of weinig belangstelling van de ouders voor (belevenissen van) het kind
- Afwijkend gedrag van het kind bij het halen en brengen door ouders
- Zich niet willen uitkleden voor het slapen gaan
- Kind wordt onverwacht uitgeschreven zonder afscheid

Typische thuisignalen

- Onveilige behuizing / onhygiënische leefruimte
- Sociaal geïsoleerd
- Kind gedraagt zich anders als de ouders in de buurt zijn
- Gezin verhuist vaak
- Gezin wisselt vaak van huisarts of specialist
- Huwelijksproblemen van de ouders
- Lichamelijk straffen is gangbaar
- Ouder schreeuwt naar een kind of scheldt het uit
- Ouder troost kind niet bij huilen
- Ouder reageert niet of nauwelijks op het kind
- Ouder komt afspraken niet na
- Ouder heeft irreële verwachtingen naar het kind

Signalen voor kinderen als getuige van huiselijk geweld

Gedragsproblemen

- Agressie: kopiëren van gewelddadig gedrag van ouder. Sommige kinderen, vooral jongens, kopiëren hun vaders gedrag door hun moeder of jongere broertjes / zusjes te slaan
- Opstandigheid
- Angst, depressie
- Negatief zelfbeeld
- Passiviteit en teruggetrokkenheid, verlegenheid
- Zichzelf beschuldigen
- Suïcidaliteit

Problemen in sociaal gedrag en competentie

- Wantrouwen ten aanzien van de omgeving
- Gebrek aan sociale vaardigheden
- Sociaal isolement: proberen thuissituatie geheim te houden en ondertussen aansluiting te vinden met leeftijdsgenoten (zonder ze mee naar huis te nemen)

Signalenlijst kinderen van ouders met psychiatrische problematiek (KOPP) en kinderen van ouders met verslavingsproblematiek (KVO)

Opgroeien in een gezin met een ouder die psychisch ziek of verslaafd is, kan voor kinderen heel diverse gevolgen hebben. De signalen die op problemen wijzen, manifesteren zich in elke leeftijdsfase anders.

Schoolkinderen (6 – 12 jaar)

- Parentificatie, het kind heeft de ouderrol en 'verzorgt' de ouder ipv omgekeerd
- Risico van incest door andere ouder
- Schuldgevoelens en schaamte
- Oppervlakkig contact met leeftijdgenoten
- Weinig vertrouwen in zichzelf en anderen
- Niet kunnen omgaan met emoties
- Psychosomatische problemen: hoofdpijn- en buikklachten, slaapproblemen e.d.

Adolescenten (12 – 18 jaar)

- Extreem verantwoordelijkheidsgevoel voor de ouder en/of broers en zussen
- Negatief zelfbeeld
- Wegloopgedrag
- Moeilijkheden met het aangaan van intieme relaties
- Ontbreken of uitstellen van normale puberteitsverschijnselen

4.5 Gevolgen voor kinderen in de knel

Lichamelijke gevolgen

- Groeiachterstand
- Verwondingen, kneuzingen, bloedingen e.d.
- Achterstand in taalgebruik, spraak en cognitieve vermogens
- Psychosomatische klachten

Sociaal emotionele gevolgen

- Negatief zelfbeeld
- Weinig vertrouwen in zichzelf en anderen
- Moeilijk relaties kunnen aangaan
- Hechttingsproblematiek

- Isolement
- Dissociatie⁶
- Depressie
- Posttraumatische stress verschijnselen of stoornis
- Verslaving
- Suïcide (zelfmoord)

En verder: concentratieproblemen, geen probleem oplossende vaardigheden, schooluitval, gedragsproblemen, slaapproblemen etc.

Gevolgen voor kinderen van ouders met psychiatrische problematiek of kinderen van ouders met verslavingsproblematiek (KOPP / KOV)

(Volwassen) kinderen van ouders met psychische problemen lopen anderhalf maal meer kans om ooit in hun leven een psychiatrische stoornis te krijgen dan personen zonder zulke ouders. Van de kinderen van wie beide ouders een psychisch probleem hebben gehad, krijgt 66% ooit in hun leven een psychiatrische stoornis.

- Op volwassen leeftijd lopen deze kinderen een verhoogd risico om zelf problemen met alcohol of drugs te ontwikkelen.
- Verhoogd risico op stemmingsstoornissen, angststoornissen en (alleen bij mannen) schizofrenie. De samenhang tussen de pathologie van de ouder en die van het kind is het grootst bij kinderen van ouders met een depressie.
- Bij kinderen van alcoholafhankelijke ouders komen meer dan gemiddeld depressie, eetstoornissen, gedragsstoornissen en delinquentie voor. Deze kinderen lopen meer risico op mishandeling en verwaarlozing.
- Problemen met intimiteit en zelfwaardering. Kinderen die opgegroeid zijn in een gezin met een psychisch zieke of verslaafde ouder hebben minder communicatieve vaardigheden, een grotere kans op relatieproblemen en trouwen vaker met een zorgbehoevend persoon.

⁶ Dissociatie betekent letterlijk 'ontkoppeling' of 'uiteenvallen'. De term komt uit de psychologie en psychiatrie. Het is een geestesgesteldheid waarin bepaalde gedachten, emoties, waarnemingen of herinneringen buiten het bewustzijn worden geplaatst, tijdelijk niet 'oproepbaar' zijn of minder samenhang vertonen. Dissociatie kan een gevolg zijn van grote vermoeidheid maar kan ook optreden in periodes van grote psychische stress. (Bron: Wikipedia)

5 Aanvullende informatie

5.1 Veilig Thuis: advies- en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling

Veilig Thuis geeft advies en onderzoekt (vermoedelijke) situaties van kindermishandeling en brengt zo nodig de juiste hulp op gang.

Veilig Thuis is de instelling voor iedereen met vragen, zorgen of meldingen over kindermishandeling. Jaarlijks worden in Nederland naar schatting 100.000 kinderen mishandeld, verwaarloosd of misbruikt. Meestal vertellen mishandelde kinderen of degene die hen mishandelt niet uit zichzelf over de situatie. Het is van groot belang dat mensen in hun omgeving de (de vermoedens van) mishandeling opmerken én er iets mee doen.

Veilig Thuis adviseert

Voor wie?

Iedereen die zich zorgen maakt over een kind en denkt aan kindermishandeling kan hierover advies vragen bij Veilig Thuis. Of u nu privé of beroepsmatig betrokken bent bij het kind; indien u een vermoeden heeft van kindermishandeling kunt u bellen met Veilig Thuis. Kinderen en jongeren kunnen ook over hun eigen situatie bellen naar Veilig Thuis.

Wanneer vraagt u advies?

U kunt advies vragen over alles wat met kindermishandeling te maken heeft. Bijvoorbeeld:

- hoe ga ik om met de zorgen over het kind?
- hoe schat ik een situatie in?
- hoe voer ik een gesprek met de ouder of met het kind?
- hoe terecht zijn mijn zorgen?
- wat kan ik doen om te helpen?

Samen met Veilig Thuis overlegt u over de ernst van de situatie, wat de signalen zijn en wat het vervolgtraject kan zijn binnen uw eigen mogelijkheden. Niemand komt te weten dat u advies heeft gevraagd bij Veilig Thuis. Veilig Thuis zal naar aanleiding van een advies geen actie ondernemen. U kunt meerdere malen met Veilig Thuis overleggen over hetzelfde kind. De aantekeningen van uw gesprek worden door Veilig Thuis maximaal 1 jaar bewaard, zodat u er later nog over terug kunt bellen. Mocht u na het telefoongesprek nog vragen of twijfels hebben, schroom dan niet om nogmaals te bellen.

Veilig Thuis onderzoekt

Voor wie?

Iedereen die zich zorgen maakt over een kind en denkt aan kindermishandeling kan dit melden bij Veilig Thuis. Kinderen en jongeren kunnen ook over hun eigen situatie bellen naar Veilig Thuis. Een maatschappelijk werker of een vertrouwensarts van Veilig Thuis zal samen met u een inschatting maken van de zorgen en bespreken of een Veilig Thuis onderzoek nodig is.

Wanneer doet Veilig Thuis onderzoek?

Wanneer uw zorgen te groot zijn of wanneer u zelf het kind en het gezin niet kunt helpen, zal Veilig Thuis een onderzoek starten naar aard en ernst van de mishandeling.

Wat gebeurt er bij een Veilig Thuis onderzoek?

Veilig Thuis gaat na of het kind inderdaad verwaarloosd, mishandeld of misbruikt wordt. Daartoe gaat Veilig Thuis in gesprek met het kind, de ouders en met mensen in de omgeving van het kind, die betrouwbare informatie kunnen verstrekken. Zo wordt er overlegd met de huisarts, het consultatiebureau, de school en met andere beroepskrachten die contact hebben met het gezin. Beroepskrachten hebben het recht om – zo nodig zonder toestemming van hun patiënt of cliënt - informatie aan Veilig Thuis te verstrekken, ook wanneer zij een beroepsgeheim hebben. Op grond van deze informatie vormt Veilig Thuis zich een oordeel over de situatie en neemt een besluit over het vervoltraject dat ingezet moet worden. Daarbij zijn er de volgende mogelijkheden:

- Hulpverlening: het overdragen van het gezin naar een of meerdere vormen van hulpverlening of behandeling.
- Bescherming: het overdragen van het gezin aan de Raad voor de Kinderbescherming om aan de kinderechter een verzoek voor te leggen voor het treffen van een kindbeschermingsmaatregel.
- Strafrechtelijke vervolging: het doen van aangifte bij de politie indien de veiligheid van het kind of de ernst van de gemelde feiten daar aanleiding toe geeft.

Veilig Thuis probeert in de meeste gevallen samen met de ouders geschikte hulp te vinden. Wanneer de hulp voor ouders en kind(eren) op gang is gebracht, draagt Veilig Thuis het over aan de betreffende hulpverleningsinstantie en sluit af. Na de onderzoeksfase brengt Veilig Thuis u op de hoogte of ouders en kind hulp krijgen. U krijgt geen inhoudelijke informatie van het onderzoek, tenzij u wordt ingeschakeld bij de verdere hulpverlening.

Anoniem aanmelden

Ja, u kunt anoniem blijven voor het gezin wanneer u dat wenst of als dat noodzakelijk is. U kunt uw zorgen aan Veilig Thuis voorleggen zonder uw naam te noemen. Bij een adviesvraag hoeft Veilig Thuis geen namen te weten: niet van het kind, niet van het gezin, niet van u. Het gezin komt dus niet te weten dat u contact hebt gezocht met Veilig Thuis.

Ook wanneer Veilig Thuis naar aanleiding van uw melding onderzoek gaat doen naar de situatie van een kind, kunt u anoniem blijven. Anoniem betekent dat Veilig Thuis uw naam wel kent, maar niet bekend maakt bij de ouders. Ook in het dossier is geen informatie te vinden over de melder. Veilig Thuis wil wel uw naam weten om u op de hoogte te kunnen houden van het verdere verloop van het onderzoek. Veilig Thuis zal uw naam beslist niet aan de betreffende ouders doorgeven. Wel heeft Veilig Thuis de naam van het kind en het gezin nodig.

Beroepsgeheim

Bent u als professionele hulpverlener betrokken bij het gezin en richt u zich op de opvoeding van de kinderen, dan kunt u niet anoniem blijven tenzij de veiligheid van het kind of de melder in het geding is. Uw beroepsgeheim staat een melding niet in de weg. Bij het doorbreken van uw beroepsgeheim gaat het om het tegen elkaar afwegen van belangen. De belangen van het kind dat recht heeft op hulp en bescherming. En de belangen van ouders die recht hebben op vertrouwelijkheid en privacy. De vertrouwensartsen en maatschappelijk werkers van Veilig Thuis kunnen u adviseren bij dit dilemma.

5.2 Wet Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling

De Meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling helpt professionals goed te reageren bij signalen van geweld. Bijvoorbeeld huisartsen, leerkrachten en medewerkers van jeugdinstellingen. Sinds 1 juli 2013 zijn beroepskrachten verplicht een meldcode te gebruiken bij vermoedens van geweld in huiselijke kring. De wet verplicht de instellingen van genoemde beroepsgroepen om een meldcode te hebben maar is vooralsnog niet van toepassing op vrijwilligersorganisaties. Een brochure met oa een voorbeeld van een stappenplan voor een melding is te downloaden via de link in paragraaf 5.3. Voor vrijwilligers geldt de meldcode niet. Om vrijwilligers toch te helpen bij een vermoeden van huiselijk geweld is voor Scoutingvrijwilligers door Scouting Overijssel een stappenplan ontwikkeld. Dit geeft je handvaten over hoe te handelen bij een niet pluis gevoel.

5.3 Adressen

VEILIG THUIS: advies en meldpunt huiselijk geweld en kindermishandeling	www.vooreenveiligthuis.nl 0800-2000 (dag en nacht, ook in het weekend)
Soms is er een calamiteit waarbij het nodig is om direct actie te ondernemen. Voorbeelden hiervan zijn ongewenst gedrag, een ongeval met letsel of dodelijke afloop, een sterfgeval, brand in je Scoutinggebouw of kindermishandeling.	Voor dringende situaties kun je 24 uur per dag contact opnemen met Scouting Nederland via het telefoonnummer 033 - 496 09 11.

5.4 Stappenplan - Wat te doen bij 'Vermoeden Kindermishandeling'

Voor Scoutingvrijwilligers is een vertaling gemaakt van het meldprotocol voor professionals. Je kunt het stappenplan *Omgaan met signalen van kindermishandeling en huiselijk geweld* gebruiken als er binnen je speltak een vermoeden is van kindermishandeling en huiselijk geweld. De signalenkaart kan je helpen om signalen op waarde te schatten. Beide producten zijn ontwikkeld door Steunpunt Scouting Overijssel in samenwerking met Kadera.

Je kunt het stappenplan vinden op <https://www.scouting.nl/mijnscouting/bestuur-en-organisatie/calamiteiten/kindermishandeling>

De basis voor deze deelnemersmap is ontstaan uit een samenwerking tussen Jeugdplein Rotterdam en Stichting de Meeuw. De door Annette Janssen en Sandra Koch ontwikkelde opzet is voor de Basistraining Vroegtijdig Signaleren Overijssel aangevuld met materiaal van diverse bronnen. Waar de herkomst niet onmiddellijk duidelijk wordt, is gebruik gemaakt van voetnoten.

Naar aanleiding van ervaringen uit een pilot is de inhoud aangepast en aangevuld voor personeel van het (speciaal) basisonderwijs, kinderdagverblijven en peuterspeelzalen door een methodiekgroep bestaande uit Johanna Hulsebosch van MEE IJsseloevers, Marieke van der Linden en Hilly Meijboom van Bureau Jeugdzorg Overijssel en Siska van Vilsteren van SBO Trimaran Kampen.

Voor een tweede fase van het project Vroegtijdig Signaleren heeft een nieuwe methodiekgroep de trainersmap bewerkt voor een aanbod aan vrijwilligers van Scouting Overijssel en YMCA bureau Noord-Oost. Aan deze methodiekgroep namen deel: Monika van Boheemen (consulent / trainer Scouting Overijssel), Henriëtte Maan (zelfstandig gevestigd orthopedagoog), Siska van Vilsteren

(orthopedagoog SBO Trimaran Kampen) en Erika de Weerd (jeugdwerkadviseur YMCA bureau Noord-Oost).

Daarna is er in de derde fase door Scouting Overijssel en Kadera, steunpunt Huislijk Geweld, een toevoeging gedaan over Huislijk Geweld en zijn de Signalenkaart en het Stappenplan (op basis van de meldcode voor professionals) ontwikkeld.

In 2013 is de training, met financiële hulp van Stichting Kinderpostzegels Nederland, omgezet naar een landelijke training voor alle vrijwilligers van Scouting Nederland.

Scouting Nederland
September 2013

Bijlage 1 Opdrachtformulier

Opdracht weten, kunnen, verantwoordelijkheden en grenzen

Om goed te kunnen omgaan met signalen moet je een aantal dingen weten en kunnen

Wat moet je weten?

Wat moet je kunnen?

Wat zijn jouw verantwoordelijkheden?

Wat zijn de verantwoordelijkheden van vrijwilligers?

Waarvoor zijn jullie als vrijwilligers NIET verantwoordelijk?

Bijlage 2 Evaluatieformulier

Naam:

Organisatie:

Datum:

1. Wat is je algemene indruk over deze bijeenkomst?
Goed Voldoende Onvoldoende (*)
2. Werd er op een goede manier aandacht aan de theorie gegeven?
Ja Nee (*)
3. Was er een goede koppeling tussen theorie en praktijk?
Ja Nee (*)
4. Heeft de training je verder op weg geholpen bij het (vrijwilligers)werk?
Ja Nee (*)

5. Wat werkte goed voor jou in deze bijeenkomst?

.....
.....
.....

6. Wat ga je in de praktijk toepassen?

.....
.....
.....

7. Ik heb de volgende suggesties / ideeën / opmerkingen voor de volgende bijeenkomst:

.....
.....
.....

* Omcirkel het juiste antwoord

Dank je wel voor het invullen!